

ZAGADNIENIE PRZYŁĄCZENIA AUSTRII DO NIEMIEC PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ W ŚWIETLE ROKOWAŃ KOMISJI PARYTATYWNYCH

Po przegranej wojnie i po uzgodnieniu zawieszenia broni na warunkach podyktowanych przez *Ententę*, Niemcy nie zarzuciły idei poszerzenia swego obszaru państwowego. Ponieważ zaś na zachodzie było to już niemożliwe, wszystkie wysiłki zmierzające w tym kierunku skoncentrowano na wschodzie, tj. w odniesieniu do Polski, Rosji radzieckiej i państw bałtyckich oraz Austrii. O ile jednak akcje skierowane przeciwko państwom wschodnim prowadzone były przeważnie pod hasłami walki z komunizmem, to w Austrii realizowano je powołując się na prawa narodów do samostanowienia¹. Wyzyskano w tym wypadku umiejętnie sformułowane przez Wilsona tezy, które prezydent Stanów Zjednoczonych starał się wprowadzić w życie w czasie obrad konferencji pokojowej w Paryżu. Tezy Wilsona ułatwiały Niemcom realizację zamiaru przyłączenia Austrii, której politykom już od schyłku wojny sugerowano, aby ci — dla ułatwienia sprawy — sami zadeklarowali chęć przyłączenia się do Rzeszy². Cel ten Niemcy osiągnęli, ale Austriacy zmuszeni okolicznościami polityki wewnętrznej podyktowali pewne warunki, na których to przyszłe zjednoczenie miało się opierać. Warunki austriackie zostały zawarte w tajnym protokole z 2 III 1919 r.³. Protokół ten był wynikiem kilkudniowych obrad sekretarza stanu do spraw zagranicznych Brockdorff-Rantzaua i austriackiego ministra spraw zagranicznych Ottona Bauera. Komunikat ogłoszony po zakończeniu tych rokowań⁴ był niemałym zaskoczeniem dla niemieckiej opinii publicznej⁵, gdyż ujawniono w nim, że nie doprowadziły one jeszcze do wyjaśnienia istniejących rozbieżności i że ciężar ten przerzucony został do kompetencji bilateralnych komisji resortowych. Na ten zaś temat nie było

¹ L. Zsigmond, *Versuche des deutschen Imperialismus, seine Machtpositionen nach Ost- und Südosteuropa hinüberzuretten (1919—1920)*. „Acta Historica”, vol. V nr 1—2. Budapest 1958, 61 ss.

² A.G. Kogan, *Germany and the Germans of the Hapsburg Monarchy on the Eve of the Armistice 1918: Genesis of the Anschluss Problem*. Journal of Central European Affairs”, vol. XX, April 1960, nr 1, ss. 24—50.

³ „Berliner Monatshefte”. Herausgegeben von A. Boch, 22 Jahr, März-April 1944, ss. 72—78.

⁴ J. Hohlfeld, *Dokumente der Deutschen Geschichte und Politik von 1948 bis Gegenwart*. III Band. Die Weimarer Republik 1919—1933. Berlin und München b. r., ss. 93—94.

⁵ W. Apelt, *Geschichte der Weimarer Verfassung*. München 1946, s. 96.

dotąd w literaturze żadnych informacji, bądź też istniały zupełnie błędne sugestie, gdyż dotychczasowi autorzy nie dysponowali materiałem archiwalnym. Dopiero poszukiwania w Centralnym Archiwum Niemieckim w Poczdamie pozwoliły sprawy te przynajmniej w pewnym stopniu wyświecić.

Przewidziane w protokole z 2 III 1919 r. komisje parytatywne, które miały opracować szczegóły wynikające z postanowienia zjednoczenia obu państw organizowały się nie śpiesznie. *Auswärtiges Amt* (AA) w Berlinie przystąpiło do kompletowania składu dwóch pierwszych komisji, a mianowicie finansowej i gospodarczej około 10 marca. Postanowiono co prawda w protokole, że obie te komisje zbiorą się i będą obradowały we Wiedniu, ale już 14 III 1919 r. *Auswärtiges Amt* zwrócił się pisemnie do swego posła we Wiedniu, hrabiego Bodo Wedela z informacją, że wyłoniły się nieprzewidziane trudności ze strony Ministerstwa Spraw Gospodarczych (RWM). Wobec tego, po dyskusji z przedstawicielem tego ministerstwa radcą Gärtnerem *Auswärtiges Amt* sugerowało, że poseł winien delikatnie uprzedzić Bauera, iż komisja gospodarcza musi obradować w Berlinie. Członkowie tej komisji muszą pozostawać bowiem w stałym kontakcie z *Auswärtiges Amt*, z Ministerstwem Spraw Gospodarczych oraz z Bankiem Rzeszy co byłoby niemożliwe, gdyby komisja ta obradowała we Wiedniu⁶. Bauer nie mógł o tym jednakże sam decydować, a wiedeńskie sfery przemysłowe były widocznie nieustępliwe, gdyż komisja gospodarcza zebrała się ostatecznie dopiero 21 IV i nie w Berlinie a w Wiedniu⁷. W ogóle Austriacy stawali się w kwestii *Anschlusu* coraz ostrożniejsi i wykazywali coraz mniej entuzjazmu i zaufania do Niemiec. W ciągu wiosny 1919 r. nie odnotowano w żadnym dzienniku manifestacji proniemieckich w Austrii, jakie jesienią 1918 r. powtarzały się często. Na tę rezerwę społeczeństwa a zwłaszcza polityków austriackich wpływała coraz wyraźniej *Ententa* swoim zdecydowanie negatywnym stanowiskiem wobec niemiecko-austriackich poczynań zjednoczeniowych oraz niejasnego stanowiska Rzeszy, która działając na zwłokę pragnęła zmusić Austriaków do wycofania się z zaprotokółowanych 2 III 1919 r. warunków i podporządkować ten kraj Berlinowi na równi z innymi krajami Rzeszy. Ponieważ zaś w marcu przybył do Wiednia specjalny wysłannik francuski Henri Allizé, który szermował tymi argumentami przeciwko zjednoczeniu Austrii z Niemcami⁸, rola austriackich przeciwników zjednoczenia, których było tu wielu, została ułatwiona. Na czele przeciwników zjednoczenia Austrii z Niemcami stała Partia Chrześcijańsko-Społeczna, której związek z protestanckimi Prusami w ogóle

⁶ *Deutsches Zentralarchiv Potsdam, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung. Akten betreffend Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland: 5955, Bl. 162—163. (dalej cyt. DZA Potsdam).*

⁷ *DZA Potsdam, Auswärtiges Amt...*, j. w. 5955, Bl. 234.

⁸ Dyplomata ten wydał pamiętniki obrazujące jego kontakty z politykami austriackimi w interesującym nas okresie: H. Allizé, *Ma mission à Vienne, mars 1919 — août 1920*. Paris 1935.

nie nęcił, a która poza tym nie pozbyła się jeszcze iluzji co do możliwości przywrócenia monarchii Habsburgów. Znaczenie tej partii powiększało się systematycznie. Stawała się ona siłą, z którą pozostałe partie musiały się poważnie liczyć. Jej znaczenie uwidocznił skład nowego rządu republikańskiego sformowanego dnia 15 III 1919 r. na podstawie wyborów przeprowadzonych w Austrii 16 lutego⁹. Partią zwycięską okazała się Partia Socjaldemokratyczna, zdecydowana zwolenniczka zjednoczenia, ale drugie miejsce zdobyła Partia Chrześcijańsko-Społeczna dystansując najsilniejszy dotąd ilościowo nacjonalistyczny obóz pangermański. Obóz ten, okrojony znacznie po ostatnich wyborach, popierał gorąco i propagował samodzielnie ideę zjednoczenia, ale poza tą jedną zbieżną płaszczyzną nie łączyło go nic więcej z socjalistami. W rezultacie nie osiągniętego porozumienia socjaliści sformowali rząd pod kierownictwem socjalisty Karola Rennera, ale w koalicji z obozem chrześcijańsko-społecznym, który z kolei nie popierał idei zjednoczenia¹⁰. W rezultacie obóz pangermański znalazł się w opozycji utrudniając poważnie nowemu ministrowi spraw zagranicznych O. Bauerowi współpracę z Rzeszą. Po prostu trudniej mu było zdobyć zaufanie niemieckich partii nacjonalistycznych, którym bliższy był pangermański obóz Austrii, niż socjaliści. To rozproszenie sił spowodowało pewien kryzys idei *Anschlusu* i wysunęło przed Bauera jego kolegę partyjnego, bardziej umiarkowanego taktyka, wspomnianego już Karola Rennera, który chętnie współpracował w rządzie z koalicyjną partią, ale nie stronił również od kontaktów z posłem francuskim, wspomnianym już Henri Allizém.

Te nastroje wyczuwał dobrze Wedel, poseł niemiecki we Wiedniu, gdyż w raporcie z 15 III 1919 r. pisał, że właściwie Austriakom sprawy polityczne są zupełnie obojętne. Poprą oni — zdaniem posła — każdą inicjatywę, o ile będzie im ona gwarantowała spokój i wygodę. Jest to rzekomo cecha typowa każdego Austriaka, a szczególnie wiedeńczyka — stwierdzał nie bez niechęci Wedel¹¹. Następnego zaś dnia poseł napisał nawet w kolejnym raporcie do Berlina, iż we Wiedniu rozpowszechnia się coraz wyraźniej opinie, że Austriacy wcale zjednoczenia z Niemcami nie pragnęli i że jedynie Niemcy ich do tego zmuszają. Wobec tego Wedel czuł się zobowiązany ostrzec swych przełożonych z *Auswärtiges Amt*, że w sytuacji, gdy odium za realizację *Anschlusu* mają wobec *Ententy* ponosić Niemcy, lepiej myśl tę w ogóle zarzucić.

⁹ F. F. G. Kleinwaechter, *Von Schönbrunn bis St. Germain. Die Entstehung der Republik Österreich*, Graz, Wien, Köln 1964, ss. 109—110.

¹⁰ Skład nowo wybranego rządu koalicyjnego podaje B. Spuler, *Regenten und Regierungen der Welt*. Teil II. Bielefeld 1953, ss. 380—381.

¹¹ F. Dumin, *Das Problem eines deutsch-österreichischen Anschlusses 1918—1919*, w: „Österreich in Geschichte und Literatur” Jahrgang 9, Oktober 1965, Folge 8, s. 413 cytuje ten raport odnaleziony w *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Bonn*, zespól *Österreich* tom 95.

⁴ Przegląd Zachodni

Niemcy mogłyby bowiem, propagując dalej tę ideę, narazić się na straty terytorialne, których przyłączenie Austrii nie zrównoważy.

„To byłby nieudany interes, gdyż otrzymujemy wypompowane jajo. Będzie się wymagało od nas abyśmy je wypełnili złotem, a gdy to już ofiarnie uczynimy, będzie się nas obrzucało wyzwiskami, będzie się ciągle czegoś nowego wymagało i wyrażało niezadowolenie”¹².

Dalej pisał, że Austria byłaby dla Rzeszy właściwie tylko obciążeniem, gdyż poza pięknym krajobrazem kraj ten przedstawia małą wartość gospodarczą, a miasto Wiedeń byłoby szczególnie poważnym ciężarem. Poseł sądził ponadto, że gdyby Niemcy zrezygnowały z *Anschlussu* może uzyskałyby od *Ententy* rekompensaty terytorialne na Górnym Śląsku, w Zagłębiu Saary a może nawet czeskie Pogranicze (Północne Czechy, określane również jako obszar sudecki). Ta sugestia posła niemieckiego jest zastanawiająca przynajmniej jeśli chodzi o ostatni z wymienionych obszarów. Wszak formalnie obszar nazywany tu *Nordböhmen* aż do czasu traktatu pokojowego w Saint Germain należał do Austrii i właśnie poprzez *Anschluss* miał znaleźć się w granicach Rzeszy. Z sugestii Wedela wypływa więc wniosek, że Niemcy nie wierzyli w ogóle w możliwość utrzymania przez Austrię terenów, do których pretensje swoje zgłaszała Czechosłowacja i że choć w jesieni 1918 r. możliwość włączenia tych ziem do Rzeszy poprzez włączenie Austrii była ważnym motywem postępowania Niemców zmierzających do przeprowadzenia *Anschlussu*¹³, to teraz ten motyw nie odgrywał już tej samej roli. Teraz przeciwnie, sądzono, że to rezygnacja z *Anschlussu* przybliży możliwość uzyskania czeskich obszarów przygranicznych.

Auswärtiges Amt był jednakże znacznie ostrożniejszy w ujawnianiu swych zamiarów politycznych i dlatego zapewne w instrukcjach do Wedela przedstawiał na sugestiach, aby poseł nie okazywał na zewnątrz swojego zniechęcenia do idei zjednoczenia, a przeciwnie, gdy tylko jest mowa o *Anschlussie* ma zapewniać każdorazowo rząd austriacki o gotowości Niemiec do pozytywnego sfinalizowania całej sprawy. Oczywiście informować o tym wolno posłowi tylko osoby zaufane spośród austriackich polityków, tak, aby Francja nie została w to wszystko przedwcześnie wtajemniczona¹⁴. Niemcom chodziło tu zapewne nie tylko o Francję, ale chyba o opozycyjnych polityków austriackich, którzy mogliby te wątpliwości niemieckiego posła we Wiedniu wyzyskiwać w swej polityce i osłabiać w ten sposób nie tylko pozycję so-

¹² „Das wäre ein schlechtes Geschäft, denn wir bekommen ein ausgeblasenes Ei. Man wird verlangen, dass wir es mit Gold füllen, und wenn wir das schon opferfreudig tun, schimpfen wird man doch, immer mehr verlangen und immer mäkeln”

¹³ H. Batowski, *Wersal i Saint-Germain. Zagadnienia środkowoeuropejskie w związku z Traktatem Wersalskim*. W: *Problem polsko-niemiecki w Traktacie wersalskim*, (rozdział XIII i nadbitka), s. 426 i n.

¹⁴ F. Dumin. *op. cit.* s. 415.

cialdemokratów, ale w ogóle podważać spistość koalicyjnego rządu centralnego. Spistość rządu wiedeńskiego była zaś konieczna wobec poczynających rządów lokalnych, które rozpoczynały w tym okresie różne akcje polityczne samodzielnie bez konsultacji z Wiedniem. Oto bowiem w tym czasie Tyrol sprzeciwił się planom Wiednia dotyczącym przyłączenia całej Austrii do Rzeszy i tamtejsi posłowie ugrupowania chrześcijańsko-społecznego występowali z ideą związania swej prowincji z Bawarią. Sfery przemysłowe sięgające najbardziej na zachód prowincji austriackiej Vorarlberg wysunęły zaś w tymże czasie koncepcję przyłączenia się do Szwajcarii¹⁵. Wszystko to dyktowało Niemcom dużą ostrożność w postępowaniu, konieczność działania na rzecz wzmocnienia austriackiego rządu centralnego i budziło zrozumiały sceptycyzm posła Wedela.

Wiadomości z Austrii docierające do Berlina wywoływały tu poważny niepokój. Austriacy stawiali bowiem wygórowane warunki uniemożliwiającej praktycznie realizację idei *Anschlusu* i ponadto przedwcześnie zdradzali swoje zniechęcenie do sprawy a nawet odwrót od niej odbierając w ten sposób Niemcom atut w rokowaniach pokojowych z *Ententą*. Natomiast rezygnacja z przyłączenia Austrii mogłaby Rzeszy — jak to już pisał Wedel — przynieść ewentualne zyski terytorialne na innych zagrożonych terenach.

Dnia 10 IV 1919 r. wypowiedział się na temat *Anschlusu* minister Brockdorff-Rantzau w wystąpieniu przed Zgromadzeniem Narodowym w Weimarze. Była to jednakże wypowiedź bardzo ogólnikowa i zawierała tylko drobne informacje o przygotowaniach komisji do rokowań. Mówca bardzo pochlebnie ocenił udział w tej akcji byłego ministra sprawiedliwości Austro-Węgier, gorącego zwolennika idei zjednoczenia, Franza Kleina, starając się równocześnie uspokoić zgromadzonych posłów argumentem, że opozycja (*Unterströmungen, die dem Zusammenschluss entgegenwirken*) nie jest dość silna, aby się nią zbyt przejmować. Wezwał więc do cierpliwości i przetrwania¹⁶. Ciekawe, że w tym przemówieniu przed Zgromadzeniem Narodowym Brockdorff-Rantzau wymienił Kleina, jako przewodniczącego austriackiej delegacji do rokowań z Niemcami w sprawach finansowych, które trzeba było przed *Anschlussem* wyjaśnić, gdy w rzeczywistości na jej czele stał Otto Bauer. Otóż wydaje się, że Klein był kandydatem, którego życzyłaby sobie strona niemiecka, gdyż znany on był ze swych sympatii dla obozu pangermańskiego w Austrii. Wiadomym było, że w rokowaniach nie będzie tak stanowczy w wysuwaniu żądań, jak Bauer, którego niemiecki minister znał już z rokowań berlińskich. Klein mógł sobie pozwolić na daleko idące ustępstwa wobec

¹⁵ H. von Paller, *Der grossdeutsche Gedanke. Seine Entstehung und Entwicklung bis zur Gegenwart*. Mit einem Anhang von Dokumenten und Reden über die Anschlussbewegung seit 1918. Leipzig 1923, s. 114 i przypis 7.

¹⁶ E. Heilfron (wyd.) *Die Deutsche Nationalversammlung im Jahre 1919 in ihrer Arbeit für den Aufbau des neuen deutschen Volksstaates*. Herausgegeben von..., Berlin (b. r.) t. 4, s. 2281.

strony niemieckiej, gdyż nie reprezentował interesów społeczeństwa austriackiego, a jedynie ideologię zbliżoną do małego obozu pangermańskiego, który chciał już od dawna przyłączyć Austrię do Rzeszy. Obóz ten nie obawiał się utraty wpływów w kraju, bo te minimalne wpływy, które posiadał zawdzięczał opiece nacjonalistycznych partii niemieckich w Rzeszy oraz wpływowemu *Alldeutscher Verband*. W początkach republiki ugrupowanie to odgrywało w Austrii pewną rolę dlatego, że reprezentowana przez nie polityka *Anschlusu*, aczkolwiek wypływała wyłącznie z pobudek nacjonalistycznych, była zbieżna z tendencją potężnego obozu socjalistycznego, kierującego się w tym przedmiocie względami społeczno-politycznymi. Idea ta nie była bynajmniej popularna w całym społeczeństwie austriackim i dlatego Bauer przez ustępstwa strony niemieckiej chciał przekonać również opozycję do tej idei i spopularyzować ją zwłaszcza w niechętnych socjalistom sferach chłopskich, katolickich. Klein pragnąc zjednoczenia Austrii z Niemcami nie miał interesu w umacnianiu przy tej okazji socjalistów przez uzyskiwanie od Rzeszy ustępstw działających na rzecz klasy robotniczej przede wszystkim Wiednia, ostoi socjaldemokracji, lub na rzecz chłopów, ostoi austriackiego obozu chrześcijańsko-społecznego. Obie te partie były Kleinowi niesympatyczne i dlatego w wyborach do Zgromadzenia Narodowego, które odbywały się w Austrii — jak wiadomo 16 II 1919 r. — kandydował z ramienia małej partii mieszczańsko-demokratycznej (*Bürgerlich-demokratische Partei*) nie uzyskawszy jednakże mandatu poselskiego¹⁷. Teraz, jako wybitny a bezpartyjny prawnik, pełnił od 3 IV 1919 r. funkcję wiceministra spraw zagranicznych, co przy jego znanej powszechnie sympatii dla Rzeszy pozwoliło Brockdorff-Rantzauowi darzyć go szczególnym zaufaniem. Na czele delegacji austriackiej stanął jednak Otto Bauer — obok niego minister finansów, Schumpeter oraz szefowie gabinetów i rady cy obu ministerstw, Joas, Gottlieb-Billroth, Grimm, Schomberger, Wollhein, Gaertner, Schwarzwald. Pozostali eksperci w liczbie ośmiu osób nie są nigdzie wymieniani imiennie. Stronę niemiecką reprezentował poseł Wedel i poseł Freiherr von Griesinger z *Auswärtiges Amt*, a w skład tej delegacji wchodziło jeszcze kilku poważnych ekspertów, jak wiceprezes Banku Rzeszy dr Glasenapp oraz radcy i dyrektorzy Boye, Wolfram, Mösle, Dombois, Trautvetter, Ritscher, Müller, Gartenschläger i paru innych urzędników.

W ramach przygotowań do rokowań wiedeńskich strona niemiecka, a właściwie dyrekcja Banku Rzeszy na wniosek jej wiceprzewodniczącego Glasenappa sporządziła kwestionariusz zawierający szereg pytań natury finansowej pod adresem strony austriackiej¹⁸. Kwestionariusz ten wykazuje wielką os-

¹⁷ *Österreichisches Biografisches Lexikon 1815—1950*. 14 Lieferung, Graz-Köln 1964, ss. 378—379.

¹⁸ *DZA Potsdam, Auswärtiges Amt. Handelspolitische Abteilung Akten betr. finanzielle Beziehungen mit Deutsch-Österreich*, Bd. 1, 5949, Bl. 243:

trożność sfer finansowych Rzeszy w sprawach zjednoczenia z Austrią. Pragnęły one w stopniu możliwie najwyższym zabezpieczyć się przed wszelkimi niespodziankami finansowymi, które mogłyby obciążyć Rzeszę. Było to tym bardziej dziwne, jeśli uwzględnić fakt, że Austria była wówczas krajem całkowicie zrujnowanym ekonomicznie i że poprzez *Anschluss*, czyli rezygnację ze swej suwerenności państwowej szukała pomocy u bratnich sąsiadów przed całkowitą katastrofą gospodarczą. Dlatego ankietą tą pozwala wysnuć wniosek, że niemieckie sfery finansowe nie chciały ratować Austrii przed katastrofą gospodarczą za pomocą zjednoczenia, a przeciwnie, zgodziłyby się na to zjednoczenie pod warunkiem, że nie będą ponosiły na jej rzecz żadnych znaczniejszych ofiar finansowych. W tej sytuacji Ministerstwo Gospodarki Rzeszy zwróciło się do *Auswärtiges Amt* jeszcze przed rozpoczęciem rokowań z ostrzeżeniem, że rokowania napotkają niewątpliwie na duże trudności, gdyż Niemcy nie mogą przyjąć postulatu strony austriackiej zgłoszonego jeszcze w czasie obrad berlińskich przez Bauera, aby ustalić wysokość przeliczenia jednej korony austriackiej na 80 fenigów¹⁹. W tej samej sprawie *Auswärtiges Amt* otrzymało ostrzeżenie z dyrekcji Banku Rzeszy. Otóż dnia 31 III 1919 r. wpłynęło stamtąd obszerne pismo, pod którym widniało kilka podpisów co znaczniejszych przemysłowców niemieckich, którzy akceptowali co prawda samą ideę *Anschlusu*, ale zgłaszali zasadnicze zastrzeżenie, co do proponowanej przez stronę austriacką relacji korony do marki niemieckiej. Uprzedzono więc *Auswärtiges Amt*, że w rokowaniach to stanowisko austriackie napotka z ich strony na opór, gdyż proponowana relacja wychodzi zbyt daleko poza

a) Wie stellt sich der Besitz Deutsch-Österreichs an Kronennoten auf Grund der Feststellungen bei der Notenabstempelung.

b) Wie hoch beläuft sich der auf Deutsch-Österreich entfallende Anteil an den Kassenscheinen der Österreichs-Ungarn Bank.

c) Wie stellt sich der auf 1-Deutsch-Österreich, 2. die Sukzessionsstaaten, 3. Deutschland, 4 — das übrige Ausland entfallende Anteil an den Girogeldern der Österreichisch-Ungarischen Bank.

d) Wie verteilen sich die Guthaben (Einlagen und Kreditoren) bei den deutsch-österreichischen Banken (oder wenigstens Grossbanken) nach dem Wohnsitz der Gläubiger auf 1 — Deutsch-Österreich, 2 — die Sukzessionsstaaten, 3 — Deutschland, 4 — das übrige Ausland.

e) Wie und auf Grund welchen Materials lässt sich die Handels- und Zahlungsbilanz Deutsch-Österreichs gegenüber den Sukzessionsstaaten und dem übrigen ausserdeutschen Auslande veranschlagen.

f) Sehr erwünscht würde schliesslich sein, wenn die durchschnittliche Höhe der Löhne für die wichtigsten Arbeiterkategorien und der Preise für die wichtigsten Warengattungen derart festgestellt werden könnte, dass ein Vergleich mit den Preisen und Löhnen, wie sie vor dem Kriege in Österreich bestanden und wie sie sich während des Krieges in Deutschland entwickelt haben, möglich wäre.

¹⁹ „Eine so hohe Bewertung der Krone kann nach den heutigen Verhandlungen nicht in Betracht kommen”. (DZA Potsdam, *Reichs Wirtschafts Ministerium — Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland*, Bd. 1, 1845, Bl. 15.).

rzeczywistą wartość korony austriackiej²⁰. Do pisma załączono obszerny memoriał, w którym przeprowadzono na użytek *Auswärtiges Amt* analizę skutków zbyt wysokiej oceny korony austriackiej dla niemieckiego systemu bankowego, podatkowego i handlowego²¹. Z analizy giełd światowych przeprowadzonych skrupulatnie przez Niemców wynikałoby, że Szwajcaria płaciła wówczas za 100 koron austriackich 44,24 RM, Szwecja odpowiednio 41,84, ale na giełdzie kurs ten spadał już nawet do 40 RM. Tymczasem w Berlinie płaci się za 100 koron 48 RM, co już jest kursem zbyt wysokim, ale Bauera jeszcze ta relacja nie zadawała i żądał on 80 RM za 100 koron, co stało się praktycznie niemożliwe do wykonania. W memoriale czytamy dalej, że wg orientacyjnych danych Niemcy musiałyby wykupić około 15 miliardów koron przez co straty Rzeszy wynosiłyby 4,5 mld RM. Należało jeszcze wziąć pod uwagę fakt, że gdy już raz zaliczy się koronę zbyt wysoko, to rozpocznie się spekulacja na dużą skalę i spekulanci finansowi będą wykupywali korony po faktycznej cenie, obniżając ceny produktów w Austrii oczywiście kosztem Niemiec. Siła kupna korony spowodowałaby następnie podniesienie wartości spoczywających na niej zobowiązań umiejscowionych w Austrii. W rezultacie zyskaliby na tym wszyscy wierzyciele z poważnymi kapitalistami europejskimi włącznie a różnice wynikające z tego przeliczenia ponosiłoby państwo, czyli praktycznie po przeprowadzeniu *Anschlusu* wszystkie te koszty obciążłyby Rzeszę niemiecką.

Dalej w memoriale podnoszono jeszcze, że długi wojenne Austro-Węgier oblicza się do wysokości 88 miliardów koron, z czego na Austrię może przypaść — biorąc pod uwagę ilość mieszkańców okrojonego państwa — 25% a więc 21—22 miliardy koron. Z tego zaś wypływałby dla Rzeszy oczywisty wniosek, że gdyby w rokowaniach strona niemiecka zgodziła się na relację marki do korony powyżej 50% wyniknęłyby z tego fatalne skutki dla bilansu płatniczego. Wzrosłaby jeszcze bardziej spekulacja pieniądzem papierowym podnosząc zadłużenie Rzeszy z 2 do 4,5 miliarda RM, bo — przy okazji przypomniano to Brockdorff-Rantzauowi — zadłużenie Niemiec już przed wojną wynosiło 2 miliardy RM nie pozwalając na nieprzemysłane dostatecznie akcje.

Tymczasem już na etapie wstępnych rozmów zarówno Bauer, jak Schumpeter byli nieustępliwi podnosząc, że ustalenie wysokości wartości korony poniżej 60 fenigów utrudniłoby rządowi bardzo poważnie możliwość przekonania społeczeństwa austriackiego o celowości akcji zjednoczeniowej i dlatego oświadczyli, że zmuszeni są podkreślić, że *Anschluss* polityczny (*der politische Anschluss*) zależny jest całkowicie od gotowości strony niemieckiej do ustępstw na polu finansowym²².

²⁰ „Sie wird auch bei den Verhandlungen die grössten Schwierigkeiten bereiten, da Deutsch-Österreich eine über wirklichen Wert der Krone weit hinausgehende Verwertung beansprucht”.

²¹ DZA Potsdam, *Reichs Wirtschafts Ministerium — Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland*, Bd. 2, 1845, Bl. 47—55.

²² Tamże, Bl. 63—65.

Auswärtiges Amt znalazł się w trudnej sytuacji przy założeniu, że od zasadniczego celu, którym jest utworzenie Wielkich Niemiec, nie wolno odstępować — Ziel der Schaffung eines Gross-Deutschlands nicht zurücktreten darf²³. Szukano więc różnych sposobów rozwiązania trudności nie wykluczając możliwości wyzyskania prywatnych stosunków co wybitniejszych działaczy niemieckich z Austriackimi dla znalezienia kompromisowego wyjścia. Z tego założenia wypłynęła niewątpliwie również misja znanego w sferach przemysłowych Berlina dr Pfeiffera we Wiedniu. W piśmie *Auswärtiges Amt* do niego podpisanym przez dyrektora departamentu Körnera czytamy:

„Wobec toczących się rokowań walutowych i finansowych z Niemiecką Austrią, wydaje mi się szczególnie pożądanym nawiązanie osobistych prywatnych kontaktów przedstawicieli niemieckiego świata finansowego i handlowego z odpowiednimi placówkami we Wiedniu, aby kontakty te móc wyzyskać w przygotowywaniu opinii i udzielenie w ten sposób urzędowym rozmowom potrzebnej pomocy, aby z wyników obrad zadowolone były obie zainteresowane strony”²⁴.

Wysłannik ten spełnił chyba właściwie powierzoną sobie misję, bo poseł Wedel w jednym ze swoich raportów wiedeńskich 8 V 1919 r. napisał o nim: Dr Pfeiffer habe hier sehr gut gewirkt. To nie oznacza jednakże, że w rokowaniach strony doszły do rzeczywistego porozumienia, przeciwnie — nie udało się znaleźć wyjścia kompromisowego i rokowania nie spełniły pokładanych nadziei.

Komisja finansowa w podanym już wyżej składzie obradowała we Wiedniu w dniach 10—16 kwietnia, a sprawozdanie z tych rokowań, którego treść uzgodniona została przez obie strony, nosi datę 18 IV 1919²⁵. Sprawozdanie to przesłane zostało natychmiast do *Auswärtiges Amt* w Berlinie oraz innych zainteresowanych ministerstw w Niemczech oraz we Wiedniu. Podstawą rokowań tej komisji był następujący czwarty artykuł tajnego protokołu z 2 III 1919 r. zakładający wspólny system walutowy na obszarze całej Rzeszy wraz z przyłączoną do niej Austrią:

²³ Z pisma *Auswärtiges Amt* (dyr. Körner) do wpływowego działacza sfer przemysłowo-finansowych Berlina, dr Pfeiffera. DZA Potsdam, *Auswärtiges Amt, Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland*, 5954, Bl. 386.

²⁴ „Angesichts der schwebenden Währungs- und Finanzverhandlungen mit Deutsch-Österreich erscheint es mir ausserordentlich zweckmässig, wenn führende Persönlichkeiten der Finanz- und Handelswelt die amtlichen Bemühungen zu einem beide Teile befriedigenden Einvernehmen zu gelangen, dadurch unterstützen würden, dass sie durch private Fühlungsnahme mit den in Betracht kommenden Wiener Stellen das Terrain vorbereiteten und die Angelegenheit förderten.

²⁵ Zusammenfassende Aufzeichnungen über die Beratungen der Finanzkommission zur Vorbereitung des Zusammenschlusses Deutsch-Österreichs mit dem Deutschen Reiche. (DZA Potsdam, *Hauptarchiv des Auswärtigen Amtes. Nachlass des Herrn Ing. R. von Riepenhausen Kommissar bei den Verhandlungen in Wien über den Anschluss Deutsch-Österreichs*. 5957, Bl. 95—107).

„Równocześnie z przystąpieniem Niemieckiej Austrii do Rzeszy Niemieckiej i tym samym do niemieckiego obszaru ekonomicznego, powstanie wspólny jednolity system walutowy obowiązujący Rzeszę i Austrię. Ta jedność ma być przygotowana przez specjalną komisję i to w ten sposób, aby z chwilą dokonania zjednoczenia państw ten nowy system mógł wejść natychmiast w życie²⁶.”

System ten miał odpowiadać obu stronom, a ponieważ korona była słabszą walutą w dużej mierze bez pokrycia, Niemcy zobowiązywały się do wzmocnienia tej austriackiej waluty poprzez udzielenie kredytów z zastosowaniem daleko idących przywilejów. W tym protokole stwierdzono dalej:

„Rzesza Niemiecka zobowiązuje się do udzielenia Niemieckiej Austrii kredytów w walucie niemieckiej, ażeby ułatwić jej utrzymanie na pewnym poziomie kursu niemiecko-austriackiej korony od czasu przejścia tego państwa w strefę markową. W rokowaniach, których celem będzie uregulowanie tej kwestii pożyczki, Rzesza Niemiecka przyrzeka Austrii daleko idące ustępstwa w zakresie ustalenia wysokości i warunków przyznania kredytów²⁷.”

Wysokość i warunki kredytów miała ustalić w rokowaniach zgromadzona 10 kwietnia we Wiedniu komisja mieszana określana w sprawozdaniach jako *Fachkommission für Staatsfinanzielle und Währungsangelegenheiten*. Komisja ta obradowała na miejscu w dwóch podkomisjach. Pierwsza z nich zajęła się sprawami walutowymi (*Unterkommission für Währungsangelegenheiten*), druga sprawami państwowo-finansowymi (*Staatsfinanzielle Unterkommission*). Na czele pierwszej podkomisji stali Griesinger i Glasenapp ze strony Rzeszy oraz Bauer i Schumpeter ze strony Austrii. Uzgodniono, że po włączeniu Austrii do Rzeszy na całym obszarze walutą obiegową będzie marka niemiecka, co nie było niczym nowym, bo to stwierdzenie zawierał i cytowany wyżej protokół z 2 III 1919 r. Przy pierwszym punkcie programu rokowań, dotyczącym podstawy przeliczenia austriackiej waluty na niemiecką — strony nie doszły do porozumienia. Niemcy bowiem chcieli wziąć pod uwagę aktualną wartość korony, która była niezwykle niska, (inflacja), natomiast Austriacy pragnęli narzucić sugestię, aby wziąć pod uwagę wartość korony z pierwszego półrocza 1918 r. Wówczas waluta austriacka stała jeszcze stosunkowo pewnie, bez większych wahań na giełdzie. W tej sytuacji strona niemiecka oświadczyła, że nie może powziąć żadnej wiążącej decyzji z obawy, aby nie zaszkodzić zbytnio gospodarce niemieckiej. Ponieważ nieznamość aktualnej sytuacji ekonomicznej Austrii mogłaby utrudnić i późniejsze rokowania, Niemcy przekazali delegacji austriackiej specjalną ankietę. Wręczono ją Austriakom 15 IV 1919 r., załączając następnie do sprawozdania z rokowań jako załącznik nr 1²⁸. An-

²⁶ Patrz przyp. 3.

²⁷ Jw.

²⁸ *Anlage I*, Wien den 15 April 1919.

1. Wieviel Kronennoten (einschliesslich der 100 q Noten) sind bisher als deutsch-österreichische Noten abgestempelt worden.
2. Wie hoch beläuft sich der auf Deutsch-Österreich entfallende in deutsch-

kieta ta wykazuje duże podobieństwo do omówionego już tutaj kwestionariusza Glasenappa przygotowanego jeszcze w Berlinie przynajmniej na dwa tygodnie przed rozpoczęciem wiedeńskich rokowań. Na pytania zawarte w kwestionariuszu strona austriacka nie mogła od razu odpowiedzieć, ale do dnia 19 IV 1919 r. większość z pytań została opracowana a odpowiedzi ujęte na piśmie załączono do sprawozdania z rokowań jako załącznik nr 2²⁹.

österreichischer Valuta einlösbare Anteil an den Kassenscheinen der Österreich-ungarischen Bank.

3. Wie stellt sich der auf a) Deutsch-Österreich, b) die übrigen Sukzessionsstaaten, c) Deutschland, d) das übrige Ausland entfallende Anteil an den Girogeldern und sonstigen Guthabungen der deutsch-österreichischen Bank. Welcher Betrag wird hiernach in deutsch-österreichischer Valuta eingelöst werden müssen.

4. Wie hoch ist der auf Deutsch-Österreich voraussichtlich entfallende Anteil an den seitens der Sukzessionsstaaten nicht abgestempelten Kronennoten zu vorschlagen. Für die Beantwortung dürfte wesentlich sein: a) wie hoch schätzungsweise der Antrag der in Deutsch-Österreich umlaufenden von der Abstempelung ausgeschlossenen 1 und 2 Kronennoten beziffert b) wieviel Kronennoten in den übrigen Sukzessionsstaaten nach vorliegenden Informationen abgestempelt worden sind c) welche Stellung Deutsch-Österreich in Bezug auf die Anerkennung oder Übernahme eines Teiles der sonstigen in Deutsch-Österreich selbst, in den übrigen Sukzessionsstaaten, in Deutschland und im sonstigen Auslande umlaufenden oder liegenden Kronennoten einzunehmen gedenkt.

5. Wie verteilen sich die Kronenguthabungen (Einlagen und Kreditoren) bei den deutschösterreichischen Banken (oder wenigstens Grossbanken) und Sparkassen inkl. Postsparkassen nach dem Wohnsitz der Gläubiger auf a) Deutsch-Österreich, b) die übrigen Sukzessionsstaaten, c) Deutschland, d) das übrige Ausland.

6. a) Welches sind die Verpflichtungen der deutschösterreichischen Banken gegenüber dem neutralen und feindlichen Auslande:

A) in der Valuta der betreffenden Länder, B) in Kronenvaluta (also zum Beispiel schuldige Rembourskredite, Tratten auf Londoner und Pariser Filialen, eigene Akzepte, domiziliert in London, Paris usw). b) Wie gross sind die Verpflichtungen der deutschösterreichischen Banken, herrührend aus Termingeschäften in Devisen und Valuten, die bei Kriegsausbruch noch nicht zur Erfüllung gelangt waren. c) Welches sind die Verpflichtungen der deutschösterreichischen Banken gegenüber dem neutralen und feindlichen Auslande für Effekten-Transaktionen, die bei Kriegsausbruch nicht erfüllt waren.

7. Wie gross sind die Guthabungen der deutschösterreichischen Banken im neutralen und feindlichen Auslande.

8. Wie gross ist der ausländische Effektenbesitz Deutschösterreichs.

9. Wie hoch ist der Gesamtbetrag der staatlichen und privaten Bankforderungen und Verteilungen Deutschösterreichs an das frühere Ungarn und der ungarische Effektenbesitz Deutschösterreichs?

10. Wie hoch stellen sich durchschnittlich die Löhne für die wichtigsten Arbeiterkategorien und die Preise für die wichtigsten Lebensmittel (damit ein Vergleich mit den Preisen und Löhnen, wie sie vor dem Kriege in Österreich bestanden und wie sie sich während des Krieges in Deutschland entwickelt haben, stattfinden kann)?

²⁹ Einige Daten zur monetären Situation Deutschösterreichs. Der Notenlauf belief sich Ende März 1919 auf rund 38 Milliarden Kronen. Dazu kommen an Giroguthaben der Österreich-Ungarischen Bank 7422 Millionen Kronen, an Kas-

W dalszych rokowaniach strona niemiecka potwierdziła zawartą w protokole z 2 III 1919 r. zgodę Brockdorff-Rantzaua na udzielenie Austrii kredytów, ale nie określono ich wysokości. Austriacy nalegali na pożyczkę w wysokości 100 milionów RM miesięcznie argumentując przekonująco, że tylko dla wyrównania bilansu płatniczego potrzeba im 72 milionów, bo gałęzie przemysłu takie jak kopalnie węgla i rafinerie nafty, które umożliwiłyby rządowi pokrywanie tych wydatków bieżących, znalazły się w większości poza granicami Austrii³⁰. Bauer powoływał się tutaj na paragraf 14 protokołu z 2 III 1919 r., w którym rzeczywiście Niemcy wyraziły gotowość udzielenia pożyczki potrzebnej Austrii, ale argumentacja strony zainteresowanej w jej uzyskaniu, że przemysł znalazł się poza granicami Austrii, nie mogła zachęcić Niemców do ustępstw, gdyż nie widzieli oni możliwości zwrotu wyłożonych raz kapitałów. Bauer obiecywał wszelkie możliwe gwarancje m. in. kontrolę Rzeszy nad austriacką centralą dewizową, musiał jednakże osłabić swoją argumentację sugestią, że

senscheinen, die gleichfalls jederzeit in Noten einzulösen sind, 7015 Millionen Kronen, so dass sich die sofort fälligen Verbindlichkeiten der Notenbank mit 52437 Millionen Kronen summieren.

Der Betrag der in Deutsch-Österreich abgestempelten Kronennoten dürfte sich auf 4800 Milliarden Kronen belaufen. Der deutschösterreichische Anteil an den Giroschulden der Notenbank beläuft sich (31 III 1919) auf 3022 Millionen Kronen (davon Wien 2711 Millionen) derjenige an den Kassenscheinschuld auf 4054 Millionen (davon Wien 3459 Millionen Kronen).

Die Kronenguthabungen des Zollaueslandes bei zehn Wiener Grossbanken werden mit 1420 Millionen Kronen angegeben. (*Anlage II*).

³⁰ *Anlage III, Markbedarf Deutsch-Österreichs bis Ende Dezember 1919, (neun Monate).*

- 1) Coupdienst — für die Einlösung der in Deutschland zahlbaren Zinsscheine der Staatstitres werden benötigt 68 Millionen.
- 2) Das Erforderis an Prolongationszinsen und Spesen für die dem alten Staat gewährten Markkredite beläuft sich auf 116. Millionen, als Anteil Deutsch-Österreichs davon 63 Millionen.
- 3) Erfordernis des Staatsamts für Verkehrswesen 29 Millionen. Bedarf 653 Millionen, oder rund 72 Millionen Mark monatlich.

Mit obigem Monatserfordernis von 72 Millionen Mark können wir also den regelmässigen Zahlungsverkehr mit Deutschland so bestreiten, dass wenigstens Österreich gegenüber dem Druck auf den Kronenkurs aus unrationellen Kronenausbietungen zu besorgen ist. Damit ist aber freilich das Problem der Haltung eines angemessenen Kronenkurses nicht gelöst, da dazu gehört, dass auch international die Kurse der Mark und der Krone parallel sich bewegen, dass keine Disparität gegenüber der zwischen Berlin und Wien festgehaltenen Relation entsteht. Hierzu wäre nicht gerade eine unmittelbare Interwention der Reichsbank zugunsten der Krone in der Schweiz und in Holland notwendig, sondern es möchte wohl genügen, wenn die in Berlin sich zeigenden Zuflüsse an Kronen und Wiener Auszahlungen glatte Aufnahme zu jenem Kurse finden, den zu halten wir übereinkommen. Wir stellen uns vor, dass die so aufgenommenen Kronenbeträge den deutschösterreichischen Staat gegen Markschatzwechsel überlassen werden, die bei Vollziehung des Anschlusses von Reich als Reichsschulden übernommen werden und in diesem Falle einen Teil der Zuschüsse bilden, womit das Reich uns hilft, die Gebarung der Übergangszeit auszugleichen.

po włączeniu Austrii wszystkie jej długi staną się automatycznie długami nowo utworzonego państwa. Niemcy nie dali się w tej sytuacji przekonać i obiecali udzielenie odpowiedzi po konsultacji z odpowiednimi władzami w Berlinie. Tę ostatnią odpowiedź Niemców uznać trzeba już nie za kompromis, a po prostu za fiasko przygotowywanych długo rokowań.

Również w kwestiach handlowych nie osiągnięto porozumienia, gdyż Austriacy pragnęli zachować sobie prawo posiadania własnego banku emisyjnego dla obszaru całej Austrii, który byłby podporządkowany Bankowi Rzeszy na zasadach wspólnoty interesów.

Ten postulat nie został przez stronę niemiecką zaaprobowany mimo, że projektodawcy przyrzekali, iż nowo utworzony bank emisyjny pozostawałaby pod kontrolą mieszanego kuratorium i Rzesza miałaby w nim zapewnione zyski. Pomysł odrębnego banku motywowano również koniecznością zapewnienia kredytów prywatnemu przemysłowi Austrii oraz względami kadrowymi. We Wiedniu znajdował się cały zespół dobrze wyszkolonych bankowców, którzy w ostatnim okresie pozostawali zupełnie bez zajęcia. Ta kadra gwarantowałaby sprawne prowadzenie interesów. Ważniejszym argumentem przemawiającym za koncepcją Bauera i Schumpetera była jednak konieczność spłacania zobowiązań Austrii z czasów monarchii oraz możliwość uzyskiwania kredytów z zagranicy bez pośrednictwa Berlina. Byłoby to poważne odciążenie Berlina, który w takiej sytuacji troszczyłby się tylko o potrzeby finansowe całej Rzeszy przerastające oczywiście możliwości Wiednia³¹.

Bauer stawiając w rokowaniach te postulaty był niewątpliwie wyrazicielem interesów finansjery austriackiej i nie mógł samowolnie z nich zrezygnować z obawy o utratę zaufania, bo sytuacja taka we Wiedniu sparaliżowałaby mu w ogóle kontynuowanie polityki zbliżenia z Rzeszą a to z kolei pogrzebałoby w oczach społeczeństwa autorytet reprezentowanej przez niego partii socjaldemokratycznej. Niemcy byli jednakże również nieustępliwi mając takie same zobowiązania wobec własnych sfer przemysłowo-finansowych. Dlatego tłumaczyli oni stronie austriackiej, że wspólnota polityczna i ekonomiczna Austrii i Niemiec zakłada bezwzględnie istnienie jednego, wspólnego banku emisyjnego³².

Dalej argumentowali, że stanowisko Austrii w tej kwestii mogłoby doprowadzić do niesłychanych zatargów i zaburzeń Rzeszy (*unausegesetzte Reibungen und Störungen*). Zgoda Rzeszy na utworzenie odrębnego banku emisyjnego we Wiedniu doprowadziła niewątpliwie do wysunięcia analogicznych żądań ze strony jej pozostałych państw-członków, co pociągnęłoby za sobą cał-

³¹ Tamże. „Somit müssten nur jene Bedürfnisse Deutsch-Österreichs, die von der deutschösterreichischen Notenbank nicht gedeckt werden könnten, von der Reichsbank befriedigt werden”.

³² Tamże: „...dass die politische und wirtschaftspolitische Einheit die Einheit der Zentralnotenbank unbedingt voraussetze”.

kowe zniszczenie dotychczasowego, jednolitego systemu walutowego. W rezultacie rezygnacja strony niemieckiej z zasady utrzymania jednego banku emisyjnego dla całej Rzeszy byłaby zarazem rezygnacją ze wspólnej waluty, a więc i ze wspólnoty gospodarczej i politycznej. Tak więc tego punktu strona niemiecka nie mogła przyjąć, a w dalszych rokowaniach obiecała jedynie udzielenie Austrii daleko idącej pomocy w zakresie innych spraw. Obiecano wyzyskanie swego wpływu w berlińskich sferach rządowych, aby wszelkie postulaty austriackie załatwiane były tam przychylnie. Ponadto, aby te zobowiązania nie brzmiały nazbyt ogólnikowo i nieprzekonywająco, strona niemiecka sugerowała Bauerowi udział rządu austriackiego w kuratorium Banku Rzeszy, podniesienie liczby członków centralnej komisji finansowej, aby mogli do niej wejść co wybitniejsi przemysłowcy austriaccy oraz udział jednego Austriaka w dyrekcji Banku Rzeszy, *Reichsbankdirektorium*. Niemcy sądzili, że byłoby możliwe utworzenie filii banku centralnego we Wiedniu pod nazwą *Reichshauptbank Wien*, a także powołanie obok istniejącej już bankowej *Reichsausschuss* również *Landesausschuss* dla Austrii.

Do tych wszystkich propozycji i sugestii strony niemieckiej delegacja austriacka odniosła się z rezerwą. Kolejne rozmowy w tym przedmiocie uzależniono od dalej idących ustępstw Niemiec w ustalaniu wysokości wartości korony przeliczanej na walutę niemiecką (*Umrechnungskurs*). Przy tej okazji Bauer podkreślił, iż być może Austria zrezygnowałaby z części swoich postulatów, ale w aktualnej sytuacji gospodarczej państwa nie widział on tych możliwości.

Tak więc i wyników działalności tej podkomisji nie można określić jako osiągnięcie kompromisowe, gdyż było to oczywiste fiasko.

Ostatnim punktem programu rokowań podkomisji była sprawa utworzenia kasy pożyczkowej w Austrii w celu kredytowania bieżących potrzeb gospodarczych. Kasa, która nosiłaby nazwę *Kriegsdarlehnskasse* nie była pomysłem nowym, gdyż istniały już takie instytucje w Niemczech. Niemcy nie mieli więc co do tego projektu zasadniczych zastrzeżeń, ale żądali uzgodnienia wysokości kontygentów oraz przyjęcie *statusu* dotychczas obowiązującego w Rzeszy. Uzgodniono przy tym, że wszystkie wydane przez nową instytucję bony obiegowe byłyby po przyłączeniu Austrii do Rzeszy wymieniane na marki niemieckie.

Druga z powołanych podkomisji na wstępie rozmów przyjęła do wiadomości uzgodniony już w § 17 protokołu z 2 III 1919 r. układ, że Niemcy i Austria oddzielnie pokrywają swoje długi i zobowiązania z czasu wojny³³.

Uzupełniono jedynie powyższy układ zastrzeżeniem, że nie tylko wobec przeciwników z okresu wojny, ale również wobec państw centralnych za wszelkie

³³ Por. przyp. 3. „Altdeutschland und Deutsch-Österreich tragen die Vergütungen von Kriegsschulden, welche sie den Kriegsgegnern gegenüber übernehmen, getrennt”.

dostawy towarowe płącą oba państwa oddzielnie. Natomiast zobowiązania państwa austriackiego okresu powojennego o ile nie będą pokrywane na bieżąco przejdą po *Anschlussie* na barki Rzeszy. Choć wiadomym było, że te nowe zobowiązania były minimalne, bo przecież handel był w tym okresie bardzo utrudniony, to jednak postanowiono na wniosek strony niemieckiej do sprawy tej jeszcze powrócić przy najbliższej okazji. Na razie przyjęto, że po włączeniu Austrii w skład Rzeszy wszystkie jej długi bieżące byłyby spłacane w proporcji do wpływów przypadających na cały obszar państwa. Uzgodniono dalej, że Austria zachowa swój monopol tytoniowy i solny na obszarze swego dotychczasowego administrowania, natomiast dotychczasowy monopol spirytusowy przeszedłby na rzecz Rzeszy. W tym punkcie Austriacy pragnęli uzyskać w rokowaniach pewne przywileje dla produkcji swoich browarów sprzedawanej za granicę i w kraju z obawy, że nie będą mogli sprostać konkurencji z Bawarią. Motywowano postulat tym, że Austria jest uboższa od Bawarii i Badenii w surowiec, a więc koszty produkcji są większe. Obie strony uznały jednak, że są to sprawy drugorzędne, nie kładły więc nacisku na przyjęcie do realizacji jednego czy drugiego wniosku, a ograniczono się do przyjęcia ich do wiadomości — jak również ewentualnych dalszych postulatów zakładając, że trzeba by w tych sprawach zasięgnąć opinii szerszego kręgu fachowców.

Na tym i ta podkomisja zakończyła swoją działalność, przekazując wnioski do rozpatrzenia zainteresowanym ministerstwom, które jednakże wobec dalszych wydarzeń na arenie politycznej latem 1919 r. nie znalazły już czasu na ich dyskutowanie.

Własne sprawozdanie z rokowań komisji finansowej we Wiedniu złożył 4 V 1919 r. w Ministerstwie Gospodarki Rzeszy i w *Auswärtiges Amt* na ręce tajnego radcy Körnera, wymieniany już tu kilkakrotnie Glasenapp³⁴. Uskarżał się on na wstępie sprawozdania na nieustępliwość Austriaków w rokowaniach, ale najważniejszą sprawą było dla niego ustalenie właściwego stosunku korony austriackiej do marki, na co i Bauer — podobnie jak w czasie obrad berlińskich — kładł nie mniejszy nacisk. Bauer podtrzymywał stanowczo swoje stare stanowisko, iż trzeba ustalić wysokość wartości korony na 85 fenigów, podczas gdy strona niemiecka brała pod uwagę realną, aktualną wartość waluty austriackiej, która ustaliła się wskutek wojny. Przyjęcie warunków austriackich byłoby równoznaczne z działaniem na szkodę gospodarki niemieckiej, dowodził w swym raporcie Glasenapp. Podniósł on przy okazji, że na pytania zawarte w kwestionariuszu Austriacy odpowiedzieli tylko częściowo, uniemożliwiając tym samym kontynuowanie rokowań. Wiceprezes Banku Rzeszy wyraził na marginesie tej sprawy zdziwienie, że ten socjalistyczny

³⁴ DZA Potsdam, *Auswärtiges Amt...*, jw. 5957, Bl. 64-71 oraz *Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung. Akten betreffend Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland*. 5955, Bl. 8—15.

rząd austriacki chcąc podnieść kurs waluty ponad jej rzeczywistą wartość powinien wiedzieć, jakie to pociągnie za sobą skutki gospodarcze dla państwa. Glasenapp sądził, że Bauer działa tutaj pod presją swych wyborców, gdyż społeczeństwu te postulaty z chwilą realizacji przyniosłyby konkretne zyski i poprawę bytu materialnego, ale byłoby to ze szkodą dla organizmu państwowego. Zdaniem autora sprawozdania skutek byłby taki, że państwo musiałoby wziąć na siebie cały ciężar tej sztucznej poprawy sytuacji ekonomicznej Austrii, ale oczywiście nie państwo austriackie, ale Rzesza, która po *Anschlussie* musiałaby przejąć jego zadłużenie.

Stanowisko Bauera w sprawie ustalenia korzystnego dla Austrii kursu korony popierali w czasie rokowań równie stanowczo minister Schumpeter oraz radca ministerialny Gaertner, dając do zrozumienia, że nieustępliwość strony niemieckiej może doprowadzić do całkowitej rezygnacji Austrii z *Anschlussu*. W rezultacie, po pięciu burzliwych posiedzeniach, nie osiągnięto żadnego konkretnego porozumienia. Zaniepokoiło to wiceministra Kleina, gorącego zwolennika i propagatora *Anschlussu* — pisał dalej w swoim sprawozdaniu Glasenapp — który w tej sytuacji uznał, że ustalenie wysokości korony do marki należałoby może zrealizować w końcowym etapie rokowań, w każdym razie powinno się tę sprawę przesunąć na późniejszy termin. Była to zapewne opinia tak Kleina, jak i Glasenappa. Zwłaszcza ten berliński bankier, znany ze swej rezerwy wobec dotychczas dyskutowanych form *Anschlussu*, wyrażał w tej opinii przypisywanej w sprawozdaniu wyłącznie Kleinowi nadzieję, że do tego końcowego punktu rokowań nigdy nie dojdzie i *odium* za unicestwienie całej idei spadnie nie na komisję finansową ale na inne czynniki — oddziaływające może z zewnątrz.

Jeśli chodzi o żądanie strony austriackiej co do zgody na utworzenie we Wiedniu własnego banku emisyjnego, to Glasenapp uznał je za niemożliwe do przyjęcia i sądził, że Austriacy wycofają się ze swego stanowiska, bo sami nie mogli wcześniej spełnić tego życzenia wysuniętego w czasach monarchii przez Węgry. Zresztą pod koniec rokowań Schumpeter już podobno zrozumiał, że istnienie jednego banku emisyjnego dla całej Rzeszy jest warunkiem zjednoczenia, ale nie on jeden mógł decydować o przyjmowaniu czy odrzucaniu projektów. Glasenapp proponował więc w sprawozdaniu wynalezienie odpowiednio atrakcyjnej nazwy dla filii Banku Rzeszy we Wiedniu, aby w ten sposób zadośćuczynić wymaganiom Austriaków. Tu widać wyraźnie poszukiwanie jakiegoś kompromisu, natomiast żądanie Austriaków o przyznanie im przez Rzeszę kredytu w wysokości 72 milionów marek miesięcznie zostało przez niemiecką delegację jednomyślnie i stanowczo odrzucone, mimo — jak pisze Glasenapp — bardzo ostrej wymiany zdań. Zwłaszcza Bauer czuł się bardzo zawiedziony, nie ukrywał swego zdenerwowania i oświadczył, że żąda tylko tego, co zostało mu przyrzeczone

w czasie rokowań berlińskich i gdy nie uzyska pomocy finansowej będzie musiał uznać całe przedsięwzięcie za nieudane, a rozmowy za bezowocne³⁵.

Rokowania okazały się rzeczywiście bezowocne i to poważnie osłabiło autorytet polityczny Bauera w Austrii. Strona niemiecka zaś przekonała się już wtedy, że nie uda się jej narzucić *Anschlussu* bez przyjęcia uciążliwych warunków austriackich, które mogłyby nie tylko obciążyć gospodarczo Rzeszę, ale w aktualnej sytuacji politycznej oddziaływać pobudzająco na wzmoczenie tendencji separatystycznych. W rezultacie, z rokowań zadowoleni tylko byli egoistycznie nastawieni bankierzy berlińscy, gdyż — jak pisał Glasenapp — nie osiągnięto żadnego porozumienia, ale też nie było to wcale celem rokowań³⁶. Tym większy był zawód Austriaków. Bauer dał wyraz swemu niepokojowi z powodu fiaska rokowań w obszernym liście do ministra Brockdorff-Rantzaua, napisanym tuż po zamknięciu ostatniego posiedzenia komisji 20 IV 1919 r. Po kilku uprzejmościowych zwrotach obowiązujących w korespondencji dyplomatycznej Bauer stwierdził, że po rokowaniach berlińskich uwieńczonych protokołem z 2 III 1919 r. spodziewał się znacznie więcej, niż dały obecne rozmowy w ramach komisji finansowej. Podkreślił on dalej, że zdaje sobie sprawę z trudności i jest przekonany, iż nie wszystkie problemy mogłyby być rozwiązane. Niemniej „panowie” z delegacji niemieckiej zachowywali zbyt dużą rezerwę w sprawach, które — jego zdaniem — zostały już w Berlinie definitywnie rozstrzygnięte. W konkretnych przypadkach strona niemiecka — uskarżał się Bauer — zasłaniała się brakiem pełnomocnictw utrudniając w ten sposób w ogóle rozmowy.

Niepowodzenia w rokowaniach — stwierdził Bauer — wywrą niewątpliwie złe wrażenie na społeczeństwie austriackim, dlatego prosił niemieckiego ministra o spowodowanie wznowienia rokowań finansowych i doprowadzenie ich do pozytywnego zakończenia. Sugerował też, że każda wydana aktualnie przez Rzeszę marka na rzecz Austrii przyniosłaby niemieckiej polityce nieproporcjonalnie wielkie zyski polityczne³⁷.

³⁵ Tamże. „Er habe in Wien eine feste Bezifferung der Valutakredite erwartet. Wenn eine solche ausbleibe und nicht einmal der bereits zugesagte Grundsatz formuliert werde, so müsse er die ganzen Verhandlungen in Wien als ergebnislos bezeichnen”.

³⁶ Tamże. „Feste Vereinbarungen sind zwar nicht getroffen worden, sollten aber auch nicht getroffen werden”.

³⁷ „Es ist uns ja in dankenswerter Weise der ernste Wille der deutschen Regierung zum Ausdruck gebracht worden, Deutsch-Österreich finanziell zu unterstützen und damit dieses so schwer geprüfte Land zu einem wirtschaftlich lebensfähigen Teil des Reiches zu gestalten.

Ich bitte aber betonen zu dürfen, dass nach der Überzeugung von allen meinen Kollegen und mir das Reich mit jeder Mark, die es für Deutsch-Österreich aufwenden will, in jetzigem Zeitpunkte ungleich mehr politischen Erfolg erzielen kann als

Ta ostatnia sugestia Bauera, choć nie sprecyzowana dokładnie, wydaje się bardzo ryzykowna, jak na austriackiego męża stanu, który winien sobie już zdawać sprawę, że Niemcy rozróżniają bardzo widocznie interesy Rzeszy od interesów społeczeństwa austriackiego. A tymczasem Bauer zakładał tutaj, że za pomoc materialną politycy austriaccy gotowi byłiby do poświęceń na polu suwerenności politycznej reprezentowanego przez nich państwa. Byłby to wyraz poczuwania się do odpowiedzialności przez socjaldemokrację za sytuację materialną narodu, którą z braku innych możliwości mogła poprawić tylko rezygnacja z suwerenności. Oczywiście, nie był to jedyny sposób powstrzymania kryzysu gospodarczego grożącego Austrii, bo obok przegranych Niemiec można było zwrócić się o pomoc do zwycięskiej *Ententy*. Ponieważ jednak ceną byłaby tu rezygnacja z *Anschlusu*, czyli sprzeciwienie się przyjętej i podbudowywanej starannie teoretycznie doktrynie, socjaldemokracja, która tę ideę głosiła, nie mogła wybrać z dnia na dzień tej drugiej drogi pozostawiając ją przeciwnikom partyjnym, czyli działaczom obozu chrześcijańsko-społecznego. Obóz ten istotnie aktywizował się w omawianym tu okresie coraz wyraźniej, komplikując rozeznanie sytuacji wewnętrznej państwa.

Tę skomplikowaną sytuację Austrii w okresie rokowań z Niemcami starał się odtworzyć w obszernym memoriale specjalny wysłannik *Auswärtiges Amt*, niejaki Ritscher³⁸. Poglądy na temat wyników rokowań komisyjnych we Wiedniu zawarte w tym sprawozdaniu pokrywają się całkowicie z przedstawionymi już wyżej spostrzeżeniami przedstawiciela finansjery berlińskiej Glasenappa. Zresztą memoriał ten uzyskał aprobatę Glasenappa, który czasami w swym sprawozdaniu odsyłał adresatów do memoriału Ritschera. Dane zawarte w memoriale potwierdzają przypuszczenie, że Niemcy chcieli z jednej strony odwlec sprawę realizacji *Anschlusu* do czasu zakończenia konferencji pokojowej, a z drugiej, że nie odpowiadały im w ogóle warunki postawione przez stronę austriacką. Rzesza pragnęła wyraźnie wcielenia Austrii bez żadnych wstępnych warunków. Wysłannik niemiecki zauważył również, że nastroje społeczeństwa austriackiego nie rozwijają się bynajmniej w kierunku proniemieckim. *Anschlusu* życzyli sobie głównie socjaliści, a szczególnie sfery rządowe sprzyjające Bauerowi, ale te sfery wychodziły

er vermutlich in einigen Wochen oder Monaten erreicht würde". (*DZA Potsdam, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung — Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland*. Bd. 3, 5956, Bl. 22—24).

³⁸ Denkschrift über die Verhandlungen der Finanzkommission in Wien in der Frage des Anschlusses Deutsch-Österreichs an Deutschland. Memoriał ten jest w kopii nieposiadającej ani daty ani podpisu autora. Jedynie z wzmianki zawartej w sprawozdaniu Glasenappa sporządzonym dla władz berlińskich — zresztą cytowanym tutaj już przez nas — wynika, że memoriał wpłynął do *Auswärtiges Amt* równocześnie z tym sprawozdaniem i że autorem mógłby być Ritscher, choć nie wykluczone jest również autorstwo specjalnego wysłannika, wymienianego już Pfeiffera. (*DZA Potsdam, Auswärtiges Amt, Nachlass...*, j. w. 5957, Bl. 2—22).

z założeń politycznych i ideologicznych zakładając, że samodzielność państwa nie jest możliwa ze względów ekonomicznych. Jego zdaniem socjaliści przyjęli to założenie nie wdając się bynajmniej w szczegółową analizę jego słuszności. Są po prostu przekonani, że dwumilionowy Wiedeń ma jakiegokolwiek szanse egzystencji tylko w ramach Rzeszy, choćby, jako drugie, po Berlinie, miasto.

Partia Chrześcijańsko-Społeczna wolałaby raczej utworzenie federacji państw naddunajskich, ale nadzieje na realizację tej idei były nikłe, gdyż ani Czechosłowacja, ani Jugosławia nie brały takiej możliwości pod uwagę z obawy o ograniczenie ich zdobytej niedawno suwerenności. Ułatwiała to oczywiście socjalistom agitację na rzecz proponowanego przez Bauera rozwiązania proniemieckiego. Ale z kolei przeciwko socjalistom austriackim i ich projektowi zjednoczenia z Niemcami występowali monarchiści, a więc cała wpływowa arystokracja i działacze chrześcijańsko-społeczni, którzy nie tracili nadziei na restytucję monarchii, a poza tym nie chcieli oni włączenia do państwa, w którym przewagę miały protestanckie Prusy. Taktyka polityków katolickich była bardzo ostrożna, gdyż partia ta skupiała w swych szeregach poważne grono przemysłowców i finansistów, które było skłonne przyjąć postulaty socjalistów popierane przez partię pangermańską, o ile udałoby się Bauerowi i Kleinowi uzyskać od Rzeszy w rokovaniach postulowane przywileje dla Wiednia i dla waluty austriackiej. Ta grupa ludzi w Partii Chrześcijańsko-Społecznej była dość elastyczna w swej polityce i obawiając się obciążenia finansowego z tytułu wojny oraz trudności gospodarczych z powodu podziału jednolitego dotąd obszaru ekonomicznego Austro-Węgier, przechylała się wiosną 1919 r. na stronę socjaldemokratów. Mniej elastyczni i mniej ostrożni byli działacze tej partii w Tyrolu. Wypowiadali się oni wyraźnie przeciwko związkom z Niemcami. Takie zdecydowane stanowisko dyktowała im obawa przed utratą południowego Tyrolu, który dyktująca warunki pokojowe Francja mogłaby przydzielić w całości Włochom³⁰. W ogóle wpływy *Ententy*, a głównie zaś Francji, były w Austrii coraz wyraźniejsze. Rozpowszechniały się tutaj przed konferencją pokojową wieści, że Francja mogłaby wpłynąć na złagodzenie zobowiązań austriackich wynikających z przegranej wojny i ułatwić nowemu państwu republikańskiemu nawiązanie dogodnych kontaktów handlowych z niechętnymi mu dotąd państwami sukcesyjnymi.

W tej sytuacji wysłannik berliński we Wiedniu zastanawiał się w memoriale czy Rzesza w razie *Anschlussu* podołałaby ciężarom przypadającym na nią i na Austrię, bo Francja zniechęcona do Wiednia mogłaby być bezwzględna w egzekwowaniu zobowiązań. W rezultacie, memoriał zawiera sugestie, aby Niemcy zrezygnowały raczej z myśli o natychmiastowej reali-

³⁰ W. Goldinger, *Geschichte der Republik Österreich*. Wien 1962, ss. 40—44 oraz tamże, s. 300 — dalsza literatura obrazująca sprawę przynależności państwowej Tyrolu.

zacji idei *Anschlussu* i odczekały raczej dwa, trzy lata. Po upływie tego czasu, gdy Austria wzmocniłaby się ekonomicznie, można by zastanowić się nad celowością *Anschlussu* zakładając, że bardziej ekonomicznie można rozwijać gospodarkę na większym obszarze. Te sugestie przeznaczone dla berlińskiego *Auswärtiges Amtu* kształtowane były wyraźnie przez niemieckich ekonomistów przebywających w tym czasie na rokowaniach we Wiedniu, ale miały również swoje źródło w obserwacji stosunków w wizytowanym kraju. Idea *Anschlussu* wywołała zaś w tym czasie rzeczywiście wiele wątpliwości w społeczeństwie austriackim. Wielcy przemysłowcy decydujący właściwie o realizacji lub odrzuceniu idei tej miary co przyłączenie państwa austriackiego do Rzeszy nie widzieli dla siebie przyszłości w okrojonym kraju bez powiązania z państwami sukcesyjnymi. *Anschluss* był dla nich ostatecznością, a w gruncie rzeczy woleliby jednak utrzymanie związków z dotychczasowym obszarem podzielonym na kraje sukcesyjne. Te zaś związki możliwe były jedynie poprzez zawarcie unii celnej lub stworzenie federacji tych państw z Austrią włącznie. W takiej sytuacji austriaccy przemysłowcy utrzymaliby swoje rynki zbytu, źródła surowców dla przemysłu oraz źródła środków żywnościowych dla ludności. Tego ubytku realizacja *Anschlussu* nie byłaby w stanie wyrównać, co doskonale rozumieli francuscy politycy i w celu wyzyskania koniunktury wysłali w tym czasie, tj. w marcu 1919 r. do Wiednia ambasadora Henri Allizé, powierzając mu propagowanie idei zbliżenia z *Ententą* i zarzucenie myśli związków z Rzeszą. Wraz z tym dyplomata przybył do Wiednia wyposażony obficie w środki finansowe sztab współpracowników, który nawiązał żywe stosunki ze sferami przemysłowo-finansowymi stolicy dawnej monarchii, zniechęcając je coraz skuteczniej do *Anschlussu*. Argument, że Wiedeń mógłby stać się miastem prowincjonalnym Rzeszy bez możliwości uzyskania odpowiedniej pracy dla wielkiej mieszkającej tutaj rzeszy wykształconych fachowców z wszystkich dziedzin administracji, czynił właściwe wrażenie. Taka propaganda Francji zmuszała oczywiście Bauera szermującego hasłami *Anschlussu* do nieustępliwości wobec Niemiec, te zaś z przyczyn zupełnie obiektywnych nie mogły przyjąć wszystkich życzeń i postulatów strony austriackiej. Obawa o spistość Rzeszy nie pozwalała więc delegacji niemieckiej zaaprobować istotnych dla wzmocnienia pozycji Bauera postulatów stawiając całą ideę pod znakiem zapytania, nim jeszcze *Ententa* wyraziła w tej sprawie swoje stanowisko.

Tymczasem analizowany tutaj memoriał zawierał również uwagi, iż planując *Anschluss* strona niemiecka winna wziąć pod uwagę nie tylko aktualną, trudną sytuację Austrii, ale powinna zastanowić się nad aktywami wnoszonymi przez to państwo do Rzeszy⁴⁰. Istotnie aktywa austriackie były dla

⁴⁰ „Deutschösterreich ist ja, wie bekannt, zum grossen Teil im Alpenland gelegen und kann, wenn eine richtige Viehwirtschaft betrieben wird, auf diesem Gebiet in

Niemców dość nęcącym argumentem dla przeprowadzenia zjednoczenia, ale ponieważ — jak sobie zapewne uświadomiono — zyski z tych aktywów miałyby realizować się dopiero w dalszej przyszłości i szłyby raczej na pokrycie zobowiązań wojennych Austrii, argumenty zawarte w memoriale nie wywołały w Berlinie większego wrażenia i nie zmieniono tutaj swej taktyki wobec wniosków Bauera. Zdawano sobie sprawę w niemieckich sferach gospodarczych, że Austria oblicza swoje zadłużenie na 320 milionów franków szwajcarskich, a autor memoriału przyznawał, że gospodarka austriacka wymagałaby aktualnie olbrzymich kredytów i że w najbliższym czasie nie gwarantowałaby żadnej rentowności. W konkluzji autor memoriału stwierdził, że właściwie trudno sobie w ogóle wyobrazić realizację idei *Anschlusu*. Niezależnie bowiem od stanowiska *Ententy* w tej sprawie, nie można właściwie przewidzieć, który z partnerów na *Anschlussie* zyska, a który straci. Brak zdecydowanego stanowiska był tutaj typowym przykładem rozumowania wszystkich niemal polityków rozmyślających nad przyszłością Austrii i Niemiec. Autor memoriału powątpiewał, czy Niemcy mogą brać na swoje barki zobowiązania wojenne Austrii, gdyż ten krok może zrujnować gospodarkę Rzeszy, a równocześnie sugerował, że wcielenie jej obszarów, pozwoliłoby ewentualnie w przyszłości kierować na nie emigrantów niemieckich⁴¹.

Zakończenie analizowanego memoriału roztacza korzystne perspektywy dla Rzeszy, gdy zdecyduje się ona mimo trudności na realizację *Anschlusu*. Będzie ona mianowicie graniczyć bezpośrednio z Węgrami, Jugosławią i Włochami uzyskując w tych państwach źródła surowcowe, rynki zbytu i w ogóle możliwości ekspansji ekonomicznej. Zawsze to wygodniejsze, niż kontakty poprzez terytorium suwerennej Austrii pisał Ritscher, choć *Auswärtiges*

Zukunft noch Wesentliches leisten. Der Ackerbau befindet sich hauptsächlich in Niederösterreich und Oberösterreich und ist noch keineswegs bei einer so intensiven Bewirtschaftung angelegt, wie dies in Deutschland der Fall ist. Nach der österreichischen Statistik trägt der Boden in Deutsch-Österreich ungefähr soviel wie derjenige in Norwegen, und daraus allein geht schon hervor, wie sehr steigerungsfähig die Landwirtschaft sein muss.

Deutsch-Österreich besitzt ferner ein reiches Eisenerzvorkommen in der Gegend von Leoben und Vordornberg, dem sich eine bedeutende Montanindustrie angeschlossen hat. Ob noch weitere Eisenerzvorkommen die bisher vernachlässigt worden sind, in Zukunft bearbeitet werden können, wird sich aus der Konstellation des Weltmarktes ergeben; dies wird schon darum einen gewissen Reiz bieten, weil Deutschland ja trachten muss, seine Rohstoffe möglichst im Inland zu gewinnen.

Der Holzreichtum ist in Deutsch-Österreich sehr bedeutend und es wurde uns mitgeteilt, dass dieses gerade jetzt eine Million Forstmeter Holz aus dem Schlage eines einzigen Jahres für den Preis von 100 Millionen Franken nach der Schweiz verkauft hat".

⁴¹ Tamże. „... dass durch die Gewinnung der deutsch-österreichischen Gebiete in ferner Zukunft voraussichtlich ein Teil der deutschen Bevölkerung wird dahin abwandern können".

Amt nie musiał wcale o tym przekonywać⁴². Niemniej memoriał uwidoczniał, że cała sprawa rozpatrywana była w obozie niemieckim wyłącznie z punktu widzenia interesów Rzeszy.

Jak już o tym była mowa, parytatywna komisja ekonomiczna zebrała się we Wiedniu 21 IV 1919 r. na rokowania, które trwały do 3 maja. Stronę niemiecką reprezentowali w niej obok kilku nie wymienionych z nazwiska ekspertów starszy radca *Oberfinanzrat* Wolfram i starszy radca *Oberregierungsrat* Trautvetter. Stronę austriacką, która przywiązywała do rokowań większą wagę, reprezentował w komisji były minister spraw wewnętrznych w rządzie rewolucyjnym Rennera-Bauera, dr Heinrich Mataja — obok niego późniejszy poseł austriacki w Berlinie, dyrektor Richard Riedl i eksperci, jak dyrektor Mühlvanzl, Schüller, Schauberber, Bazant, profesor Schiff, radcy: Rothe, Blacher, Tomaschek, Hecke i Riemer. Mimo swojego składu osobowego, komisja ta miała kompetencje ograniczone do spraw czysto technicznych. Ograniczenia wynikły stąd, że Niemcom nie udało się zwołać jej w Berlinie, jak to sobie zaplanowano i co znalazło nawet wyraz w nazwie określającej ją w sprawozdaniu, jako komisję przygotowawczą⁴³. W tej sytuacji nie ujawniły się tu w czasie rokowań żadne istotniejsze sprzeczności i strona austriacka biernie potwierdziła zasadę uzgodnioną w protokole berlińskim z 2 III 1919 r. iż Niemiecka Austria przystępuje do Rzeszy jako państwo członkowskie, które podporządkuje się ogólnoniemieckiemu ustawodawstwu celno-taryfowemu. Uzgodniono sprawy oczywiste, że po ratyfikacji ustawy zjednoczeniowej w Austrii obowiązywać będą przepisy wypływające z konstytucji Rzeszy oraz większość przepisów regulujących kwestie celne i podatkowe z wyłączeniem pewnych towarów określonych bliżej w protokole, który komisja sporządziła również — obok sprawozdania⁴⁴. Tych wyłączonych spod niemieckiej taryfy celnej towarów było

⁴² „Dazu kommt noch der Umstand, dass die deutsch-österreichischen Gebiete eng an den südslawischen, den tschechoslowakischen und den ungarischen Staat anschliessen. Dies sind sehr bedeutende Produktionsgebiete und werden auch in Zukunft, wenn die Verhältnisse einmal ruhiger und geregelt werden, auch bedeutende Absatzgebiete darstellen. Es wäre also für Deutschland wohl wünschenswert, wenn seine Grenzen und auch seine Zollgrenzen direkt an diese Gebiete anschliessen. Nicht übersehen soll auch werden, dass schliesslich bei dem Anschluss Deutschland eine direkte Grenze gegen Italien bekommen würde, was für die zukünftigen handelspolitischen Beziehungen nicht ohne Bedeutung zu sein scheint. Auch der Handel mit dem Orient und den Balkanländern würde bei einem solchen Anschluss insofern für Deutschland günstiger liegen, als dass die Verbindung mit diesen Ländern nicht noch über das selbstständige Deutsch-Österreich führen müsste”.

⁴³ Aufzeichnung über die Vorbereitung der Arbeiten der Wirtschaftskommission für den Anschluss Deutsch-Österreichs an das Deutsche Reich. (DZA Potsdam, Reichswirtschaftsministerium, Akten betreffend Anschluss Deutsch-Österreichs an Deutschland. Bd. 1, 1845, Bl. 372—358).

⁴⁴ „Deutsch-Österreich tritt als Gliedstaat des Deutschen Reiches in das deutsche Zoll- und Handelsgebiet ein. Vom Tage der Ratifikation dieses Staatsvertrages ab

stosunkowo dużo, ale obie strony podpisały protokół bez zastrzeżeń. Bez zastrzeżeń przyjęła strona austriacka niemieckie ustawodawstwo celne (*Zollgesetz*) i statystyczne (*statistisches Gesetz*) wychodząc zapewne z założenia, że umowa podlega ratyfikacji, a poza tym będzie jeszcze i tak przedmiotem obrad komisyjnych na wyższym szczeblu.

Z analizy powyższego materiału archiwalnego nie znanego zupełnie dotychczasowym badaczom przedmiotu wynika wyraźnie wniosek, że mimo podpisania przez obie strony tj. przez Niemcy i przez Austrię w dniu 2 III 1919 r. protokołu o gotowości partnerów do realizacji *Anschlusu*, sprawa ta pod koniec kwietnia nie była jeszcze bynajmniej zdecydowana — co więcej — znalazła się po prostu w impasie.

To z kolei pozwala nam na odmienne od spotykanego dotąd w literaturze spojrzenie i ocenę stanowiska *Ententy* wobec niemiecko-austriackiego planu zjednoczenia, jakie oficjalnie ujawniły oba projekty traktatów pokojowych. Dotąd sądzono⁴⁵, że przewidziane w protokole z 2 III 1919 r. rokowania niemiecko-austriackie załatwiały tylko sprawy czysto techniczne i że *Anschluss* mógłby stać się faktem każdej chwili, gdyby nie interwencja *Ententy* i artykuły; 80 traktatu wersalskiego oraz 88 traktatu Saint Germain⁴⁶. Tymczasem powyżej zanalizowany materiał wykazuje, że już komisje techniczne ujawniły sprzeczności interesów obu stron rokujących, co w konsekwencji sparaliżowało całą akcję zjednoczeniową.

gelten die Vorschriften der Verfassung des Deutschen Reiches und die übrigen Reichsgesetze betreffend Zölle und Verbrauchssteuern auch für Deutsch-Österreich, insoweit sich nicht an diesem Verträge Abweichungen ergeben".

⁴⁵ H. von Paller, *Der grossdeutsche Gedanke*. Seine Entstehung und Entwicklung bis zur Gegenwart. Mit einem Anhang von Dokumenten und Reden über die Anschlussbewegung seit 1918. Leipzig 1928; Friedrich F. G. Kleinwaechter und H. von Paller, *Die Anschlussfrage in ihrer kulturellen, politischen und wirtschaftlichen Bedeutung*. Herausgegeben von... Wien-Leipzig 1930; tamże ss. 641—656, literatura przedmiotu wydana przed 1930 r.; K. Trampler, *Deutschösterreich 1918/1919*. Berlin 1935; M. Ball, *Post-War German-Austrian Relations. The Anschluss Movement, 1918—1936*. London 1937; H. Batowski, *Wersal i Saint-Germain...*, jw. Poza tym artykułem H. Batowskiego oraz artykułem F. Dumina nie wydano po 1945 r. żadnej obszerniejszej pracy na temat *Anschlusu* po I wojnie światowej.

⁴⁶ H. Batowski, *Wersal i Saint-Germain...*, jw. s. 413, cytuje teksty obydwu interesujących nas tutaj artykułów.